

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Петухова Ольга Михайлівна,
кандидат економічних наук, доцент
Національний університет харчових технологій

Розглянуто теоретико-методичні основи та особливості формування джерел фінансування інновацій у підприємствах харчової промисловості України. Досліджено роль і місце окремих джерел у системі фінансування інноваційної діяльності підприємств галузі.

***Ключові слова:** інновації, інноваційна діяльність, фінансове забезпечення, джерела фінансування.*

SOURCES OF FUNDING INNOVATIVE FOOD INDUSTRY UKRAINE

Petukhova O.M.

Theoretical and methodological foundations and features of formation of sources of financing innovation in the food industry in Ukraine. The role and place of the individual sources in the system of financing innovation industry.

***Key words:** Innovation, innovation, financial support, funding sources.*

ИСТОЧНИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ

Петухова О.М.

Рассмотрены теоретико-методические основы и особенности формирования источников финансирования инноваций на предприятиях пищевой промышленности Украины. Исследована роль и место отдельных источников в системе финансирования инновационной деятельности предприятий отрасли.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, финансовое обеспечение, источники финансирования.

Вступ. Інноваційна діяльність вимагає значних фінансових ресурсів, а кожне підприємство прагне отримувати максимум прибутку при мінімумі витрат та ризику. Разом з тим поки що не розроблено дієвого механізму фінансування інноваційної діяльності підприємств, який би дозволив підприємствам широко залучати необхідні кошти та реалізовувати інноваційні проекти за рахунок оптимального поєднання власних й залучених коштів, не зважаючи на притаманний їм високий ступінь ризику.

В Україні відчувається брак ґрунтовних досліджень проблеми збільшення загального обсягу пропозиції фінансових ресурсів, що спрямовуються на інноваційну діяльність. Існує необхідність удосконалення практики використання вже існуючих та пошуку нових джерел фінансування інновацій на вітчизняних підприємствах. Вимагає наукового обґрунтування проблема створення дієвої системи джерел та методів фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств.

Постановка завдання. Дослідження джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств постійно перебуває у колі уваги сучасної економічної думки. Питаннями фінансування інновацій займаються чимало відомих вчених, а саме Алексєєв І. В., Возняк Г. В., Крупка М. І., Кузнєцова А. Я., Кузьмін О. Є., Онишко С. В., Рошило В. І. та багато інших.

Разом із тим важливість проблем фінансування інноваційного розвитку підприємств обумовлює необхідність постійного моніторингу та аналізу джерел фінансування їх інноваційної діяльності, виявлення факторів, що найбільш суттєво впливають на фінансування інновацій та визначення напрямів удосконалення фінансування інноваційної діяльності підприємств окремих галузей промисловості.

Метою даного дослідження є дослідити теоретико-методичні основи та особливості формування джерел фінансування інновацій на підприємствах

харчової промисловості України, виявити роль та місце окремих джерел у системі фінансування інноваційної діяльності підприємств галузі.

Результати. Реалізація стратегії економічного розвитку країни значною мірою залежить від активізації інноваційних процесів в економіці.

При висвітленні цієї проблеми необхідно виходити з того, що інновації в усіх сферах діяльності вимагають фінансових вкладень. Причому найефективнішими є такі фінансові вкладення, які забезпечують підприємцям надмонопольні прибутки, що досягаються за рахунок інноваційної діяльності. Тому попит на інновації завжди існує, але він обмежується фінансовими можливостями. І тепер в Україні спостерігається такий стан: інновації необхідно розробляти, впроваджувати в практику, але не вистачає інвестицій, інвесторів з наявними фінансовими ресурсами. Це і є причиною того, що Україна зі своєю відсталою технікою і технологією уже тривалий час не може вийти на перспективні передові рубежі¹.

Основою ефективною реалізації інноваційної діяльності є наявність реальних джерел та достатній обсяг коштів її фінансування.

Згідно Статті 18 Закону України «Про інноваційну діяльність»² джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є:

- а) кошти Державного бюджету України;
- б) кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим;

¹ Економіка й організація інноваційної діяльності: навч. посіб. / [Цигилик І. І., Кропельницька С. О., Мозіль О. І., Ткачук І. Г.]. — К. : «Центр навчальної літератури», 2004., с. 75.

² Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40-IV // Відомості Верховної Ради. — 2002. — № 36. — ст. 266

- в) власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;
- г) власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності;
- д) кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб;

е) інші джерела, не заборонені законодавством України.

Разом із тим у Законі України «Про інноваційну діяльність» зазначається, що фінансова підтримка інноваційної діяльності за рахунок Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів надається у межах коштів, передбачених відповідними бюджетами.

Відповідно до світової практики до джерел фінансування інновацій належать такі:

- державні асигнування;
- власні кошти суб'єктів господарювання;
- кредитні ресурси;
- приватні кошти;
- іноземні кошти;
- венчурний капітал¹.

Державний комітет статистики України здійснює статистичне обстеження фінансування інновацій за такими джерелами: власні кошти, кошти державного бюджету, місцевих бюджетів, позабюджетних фондів, вітчизняних інвесторів, іноземних інвесторів, кредити, інші кошти.

Зауважимо, що не зважаючи на загальне гальмування інноваційних процесів, обсяг коштів, спрямованих на інноваційну діяльність, протягом останніх років стрімко зростає (рис. 1).

¹Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія / Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. — К. : КНЕУ, 2003. с. 58.

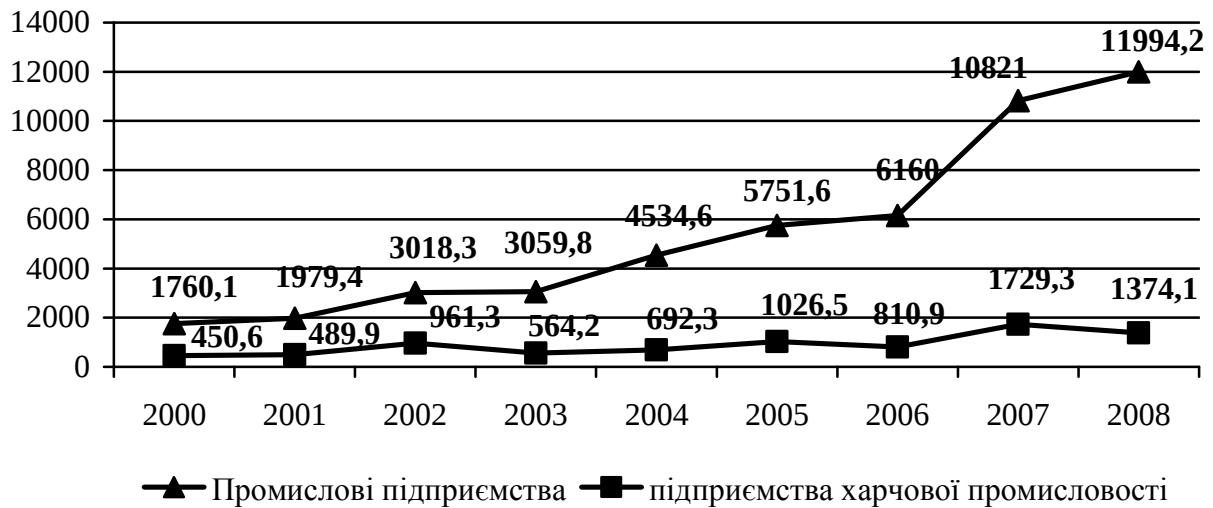

Рис. 1. Динаміка обсягів фінансування інновацій, млн. грн.

Разом із тим підприємства харчової промисловості України не демонструють суттєвого зростання обсягів фінансування інноваційної діяльності. Якщо обсяг фінансування інновацій у промисловості України в цілому зріс більше, ніж у 6,5 разів, то у харчовій промисловості спостерігається зростання лише у 3 рази.

Частка підприємств харчової промисловості у загальному обсязі фінансування інновацій промисловими підприємствами України, на жаль, скорочується, і знизилася з 25,6 % у 2000 р. до 11,5 % у 2008 р. (рис. 2).

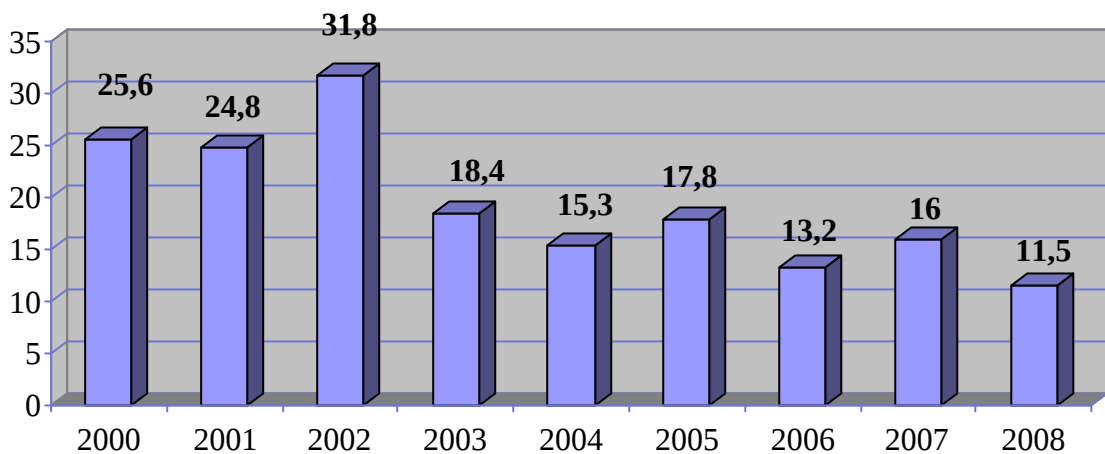

Рис. 2. Питома вага витрат підприємств харчової промисловості у загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності, %

Комплексне дослідження проблеми забезпечення підприємств харчової промисловості необхідними для інноваційної діяльності фінансовими

ресурсами вимагає розгляду джерел фінансування інновацій та виявлення ролі та місця окремих джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств галузі.

Важливим в контексті даного дослідження є аналіз динаміки питомої ваги кожного джерела фінансування інноваційної діяльності.

Найвагоміша частка у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності стабільно належить власним коштам: їх питома вага коливається в межах 60 – 90 % (рис. 1).

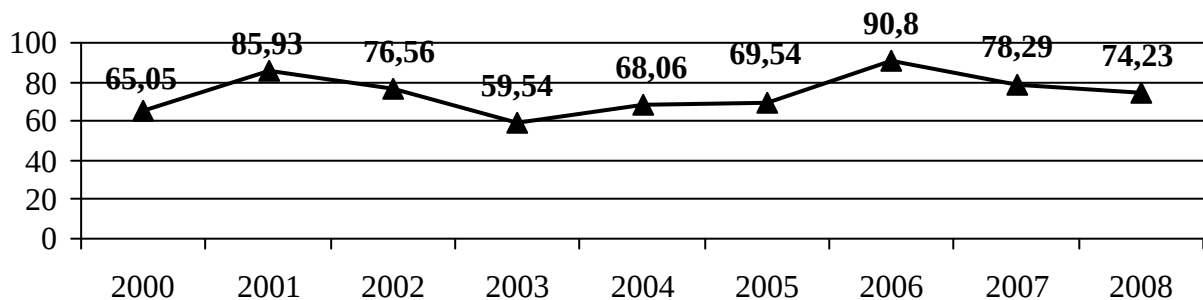

Рис. 3 Питома вага власних коштів у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України

При цьому слід зазначити, що обсяги фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних джерел на підприємствах харчової промисловості України хоча й підлягають значним коливанням, в цілому зростають (рис. 2).

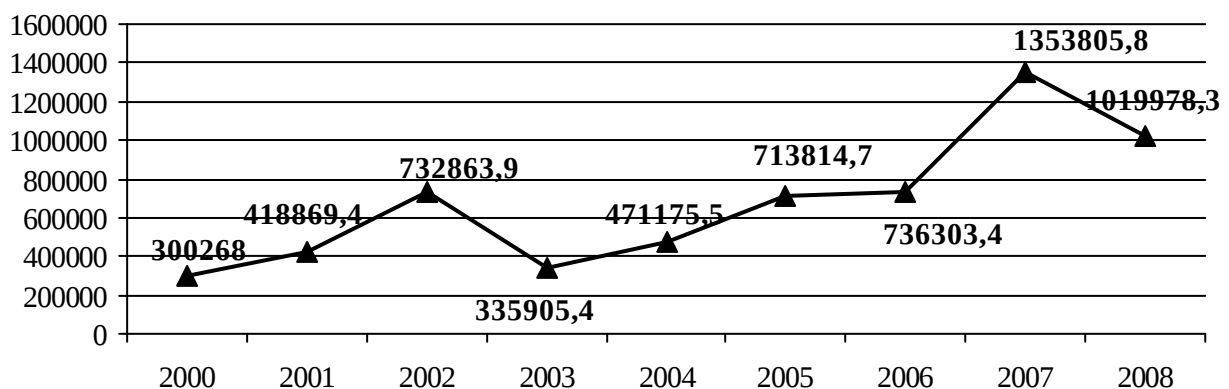

Рис. 4. Динаміка обсягів фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України за рахунок власних коштів

Оскільки основу власних коштів підприємств харчової промисловості складають нерозподілений прибуток та амортизаційні відрахування, можна зробити загальний висновок про зростання ролі та значення прибутку як потенційного ресурсу фінансування інноваційного розвитку підприємств галузі. Водночас, враховуючи поширену серед вітчизняних підприємств практику приховування реального прибутку з метою зниження оподаткування, державі слід вжити заходів щодо зменшення норми оподаткування прибутку підприємств, що спрямовується на інноваційний розвиток, що сприятиме притоку фінансових ресурсів в інноваційну сферу.

Друге місце у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості утримують кредитні ресурси, обсяги залучення яких підлягають значним коливанням (рис. 3).

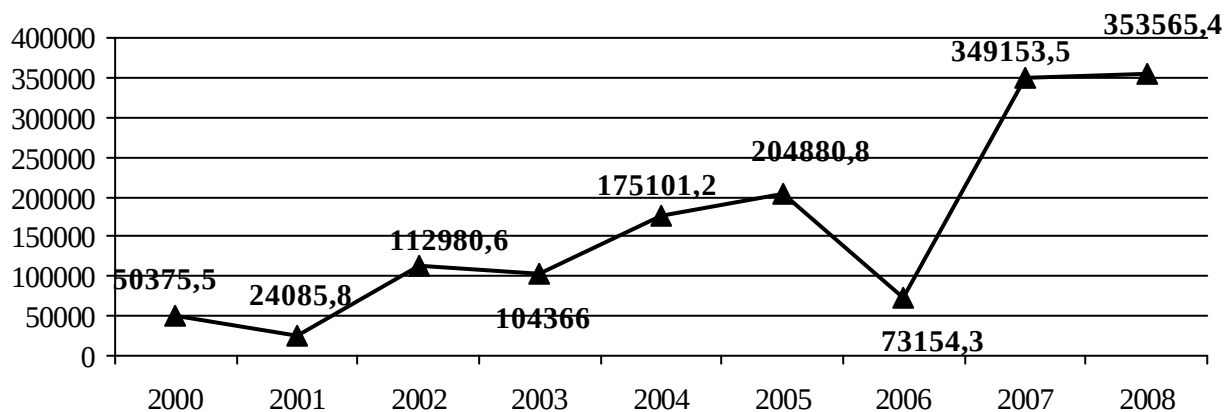

Рис. 5. Обсяг кредитних ресурсів у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України

Частка кредитних ресурсів у структурі джерел фінансування інновацій за останні роки значно зросла: якщо у 2000 р. їх питома вага становила лише трохи більше 10 %, а у 2001 р. взагалі знизилась до 5 %, то 2002-2004 відбувся підйом до 25 %; потім знову спостерігалось падіння до 9 %. За показниками 2007 р. кредитні ресурси становлять вже 20 %, тоді як у 2008 р. взагалі зростають майже до 26 % (рис. 4).

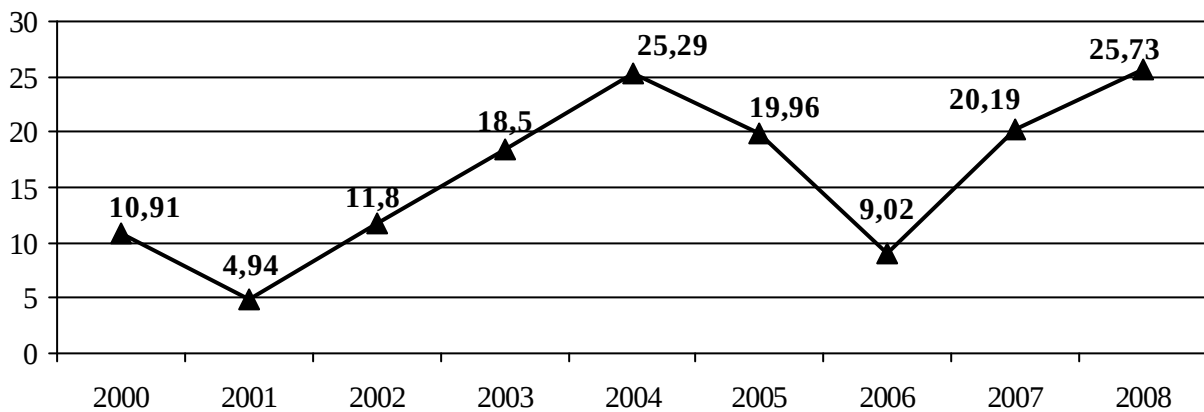

Рис. 6. Питома вага кредитних ресурсів у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України

Загалом коливання частки кредитних коштів у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності свідчить про нестабільність їх ролі в інноваційних процесах у галузі, і підприємства вдаються до залучення даного джерела ситуативно, виходячи із умов його доступності та виникаючих потреб.

Залучення коштів із даного джерела стримується низкою існуючих нині обмежень, зокрема, жорсткими умовами та короткими термінами надання кредитів, необхідністю наявності застави, розміром відсоткових ставок тощо. Це багато в чому ускладнює реалізацію інноваційних планів підприємств. Водночас, не зважаючи на ці недоліки, окремі підприємства харчової промисловості все одно користуються послугами банків через безвихідність положення. З іншого боку, частина підприємств харчової промисловості свідомо уникають залучення навіть доступних кредитів, зважаючи на високі відсотки та жорсткі умови надання кредитів.

У більшості економічно розвинутих країн одним із основних джерел фінансування інноваційних процесів є бюджетні кошти. На жаль, в нинішніх умовах бюджетного дефіциту фінансування інноваційного розвитку окремих галузей економіки вкрай обмежене. Частка коштів державного бюджету у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України є нестабільною і надзвичайно низькою.

Водночас, на нашу думку, з огляду на важливість ролі та значення харчової промисловості у суспільному розвитку, державі слід приділяти значно більшу увагу підтримці інноваційних процесів у галузі.

Фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості за рахунок інших зовнішніх джерел поки що не набуло широкого застосування. Фінансування інновацій діяльності за рахунок коштів місцевих бюджетів та позабюджетних фондів практично відсутнє. Значні інвестиції у інновації як вітчизняних, так й іноземних інвесторів переважно трапляються як разові акції і займають невисоку питому вагу в загальному обсязі фінансування.

Іноземні інвестиції, як джерело фінансування інновацій, найбільш доступні для тих підприємств харчової промисловості, що контролюються іноземним капіталом. Найпоширеніший спосіб залучення іноземного капіталу – створення спільних підприємств, реалізація спільних з іноземними партнерами інноваційних проектів за умови фінансування західного партнера. Разом з тим нерідко іноземні власники обмежуються номінальною присутністю, не здійснюючи суттєвих внесків у розвиток підприємства.

Отже, можна зробити висновок, що кошти вітчизняних та іноземних інвесторів мають низьку інноваційну спрямованість, і не здійснюють відчутного впливу на інноваційний розвиток підприємств харчової промисловості.

Загалом слід зазначити, що нестабільна ситуація в економіці України не стимулює підприємства витрачати кошти на інновації. Для підприємств харчової промисловості інноваційна діяльність не є основним видом діяльності, для більшості з них інновації розглядаються лише як засіб досягнення стратегічної мети розвитку.

Останнім часом в Україні намітилась тенденція до певної трансформації системи фінансування інноваційних процесів. Спостерігається диверсифікація джерел фінансування інноваційної діяльності. Поряд із власними коштами підприємств на підтримку інноваційних процесів стали спрямовуватись кошти

комерційних структур, фінансово-кредитних установ, гранти зарубіжних благодійних фондів тощо.

У цій ситуації підприємства харчової промисловості отримали можливість більш гнучко підходити до вирішення питань пошуку, вибору та оптимізації джерел фінансування інновацій.

Інноваційна діяльність підприємства – багатоаспектна. Народження ідеї, її техніко-економічне обґрунтування, створення дослідних зразків, маркетингові дослідження, впровадження новачій у виробництво – усе це різні аспекти інноваційної діяльності підприємства. Фінансове забезпечення кожного з цих етапів має свої особливості. Також потрібно брати до уваги те, що система фінансового забезпечення повинна будуватись з врахуванням необхідності завчасного вкладення коштів у розроблення та освоєння нової продукції. Адже фінансові ресурси необхідно вкласти раніше, ніж буде отриманий реальний ефект у вигляді підвищення конкурентоспроможності, завоювання міцних позицій на ринку збуту тощо.

У сучасних економічних умовах переважна частина підприємств харчової промисловості використовує вільні фінансові ресурси для розв'язання першочергових проблем, пов'язаних з утриманням виробничо-технологічного потенціалу від розпаду, а не для впровадження новітніх досягнень. Тому для поточного моменту характерне скорочення інноваційної діяльності. Водночас відмова від інноваційного розвитку може призвести до негативного ефекту і, як наслідок, зниження конкурентоспроможності та втрати ринків збуту продукції.

Література:

1. Економіка й організація інноваційної діяльності: навч. посіб. / [Цигилик І. І., Кропельницька С. О., Мозіль О. І., Ткачук І. Г.]. — К. : «Центр навчальної літератури», 2004. — 128 с.
2. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV // Відомості Верховної Ради. — 2002. — № 36. — ст. 266.
3. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія / Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. — К. : КНЕУ, 2003. — 394 с.
4. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» / Державний комітет статистики України. За ред. Н. Г. Луценко. — К., 2001. — 290 с.
5. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» / Державний комітет статистики України. За ред. І. В. Калачової. — К., 2004. — 360 с.
6. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» / Державний комітет статистики України. За ред. І. В. Калачової. — К., 2005. — 360 с.
7. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» / Державний комітет статистики України. За ред. І. В. Калачової. — К., 2006. — 362 с.
8. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» / Державний комітет статистики України. За ред. І. В. Калачової. — К., 2007. — 350 с.
9. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» / Державний комітет статистики України. За ред. І. В. Калачової. — К., 2008. — 361 с.
10. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» / Державний комітет статистики України. За ред. І. В. Калачової. — К., 2009. — 365 с.